

השתתפות טמאי-שרץ ומחוסרי-כיפורים בקרבן פסח הבא בטומאה

(הערות ותיקונים למאמרו של הרב הראל דביר, במעלין בקודש לג)

- א. האם יש תלות בין המחלוקת לעניין פסח למחלוקת לעניין כניסה להר הבית?
- ב. האם ניתן ללמוד מדברי הראשונים בנזיר שקיימת תלות בין הנושאים?
- ג. שיטת הר"ד בדין מחוסר כיפורים וטבול יום דזב
- ד. היחס בין שיטת התוס' בזבחים לשיטת רבנו עזריאל
- ה. חילופי גרסאות בסוגיה בזבחים
- ו. משמעות הדברים להלכה
- ז. השפעת הדיון על עצם האפשרות להקריב קרבן פסח בזמננו

במאמר התבאר שלא רק טומאת מת דחוייה בציבור, אלא כל טומאות מגע, ודווקא טומאות היוצאות מן הגוף אינן דחויים בציבור. על גבי זה הוצבה החקירה מה דינה של יולדת שטבלה ולא הביאה את קורבנה: האם עודנה טמאה בטומאה חמורה משום שסוף סוף לא נטהרה מטומאה היוצאת מן הגוף וטומאתה לא הותרה בציבור, או שמכיוון שכבר טבלה והותרה לבעלה ולאכול בתרומה, טומאתה קלושה והותרה בציבור? המאמר נטה לאפשרות השנייה, אך לא הכריע את הדברים.

להלן כמה הערות ותיקונים חשובים למאמר.

א. האם יש תלות בין המחלוקת לעניין פסח למחלוקת לעניין כניסה להר הבית?

בעמ' 139-148 ננקטה גישה הכורכת את הדיון אם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי לעניין כניסה להר הבית יחד עם הדיון אם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי לעניין אכילת פסח, ורואה בהם דיונים שתלויים זה בזה. לאור זאת נטען שפסיקת ההלכה המתירה למחוסר כיפורים להיכנס להר הבית היא הכרעה שטומאתו קלה והותרה בציבור, שהרי הא בהא תליא.

אומנם יש קושי בגישה זו, שכן בעוד בנוגע לפסח מצאנו להדיא מחלוקת בדבר, לגבי כניסה להר הבית לא מצאנו מי שאוסר ולא עוד אלא שהתורה העידה במפורש שמצורע שלא נשלמה כפרתו יכול להיכנס להר הבית: "ובא לפני ה' אל פתח אהל מועד" (ויקרא טו, ד). דיונה של הגמרא (יבמות ז ע"ב) במצורע שלא נשלמה כפרתו אינם אלא לגבי היתר כניסתו לעזרה, אך היתר הכניסה להר הבית הוא דבר פשוט שאין עליו אף דיון. ממילא

קשה לומר שלמ"ד מחוסר כיפורים דזב כזב דמי לעניין פסח, הוא הדין שגם לעניין כניסה להר הבית הוא כזב והכניסה אסורה עליו.

אומנם הרי"ד (נזיר מד ע"ב, ד"ה אמר) מעלה את האפשרות שקיים היתר מיוחד להיכנס להר הבית ביום הבאת הקורבנות. הוא כותב זאת אליבא דמ"ד טבול יום דזב כזב דמי וזו לשונו: "טבול יום דקרי אסור ליכנס במחנה לוי, דקסבר טבול יום דקרי כי בעל קרי דמי, ואסור ליכנס במחנה לוי עד שיעריב שמשו, וקאי בעשה דוישלחו. וזה התירו לו ליכנס במחנה לוי עד שיעריב שמשו, מפני שהוא מצורע שצריך להכניס בהונותיו בשערי ניקנור". אכן מפשטות דברי הגמרא משתמע לכאורה שאין זה היתר מיוחד שחורג מהכללים הידועים, אלא זהו יישום של הכללים המוכרים; שהלוא המצורע נדרש לטבול לטהרתו ואינו יכול להסתמך על שהתירו לו להיכנס במחנה לווייה. מכל הדברים האלו מתבאר חיזוק משמעותי לשיטה המבחינה בין דיון בשאלה אם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי לעניין כניסה למחנה לווייה (שבה יש הסכמה להקל), ובין השאלה אם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי לעניין דחיית הטומאה בציבור (שבה נחלקו הדעות).

ב. האם ניתן ללמוד מדברי הראשונים בנזיר שקיימת תלות בין הנושאים?

עוד באותו עניין: בעמ' 148 נכתב שמסתימת רוב הראשונים (נזיר מה ע"א) מוכח כגישה הכורכת את סוגיית טומאה בציבור עם סוגיית הכניסה להר הבית. קביעה זו התבססה על העובדה שהראשונים בנזיר לא כתבו שיש להבחין בין הנושאים.

אולם נראה שאין מקום לדיוק זה מדברי הראשונים, שכן מטרת הראשונים הייתה לבאר את פשט הגמרא בנזיר, ובנזיר לא דובר על היתר טומאה בציבור ועל אכילה מפסח הבא בטומאה, וממילא לא הייתה לראשונים סיבה להתייחס לכך בפירושם לסוגיה. אין אפוא מקום ללמוד מדבריהם לנידוננו.

הדבר אף מוכח משיטת הרא"ש, שבפירושו לגמרא בנזיר סתם והכריע שטבול יום אינו כזב, אך בתוספותיו (יבמות ז ע"ב, ד"ה ר' יוחנן) סייג את דבריו והבחין בין עשיית פסח בטומאה לכניסה להר הבית: "אלא ודאי הא דאמרינן דטבול יום דזב כזב דמי, לאו לענין ביאת מקדש, אלא כמו שפירש רבינו חיים דלענין פסח קאמר דתנן פסח הבא בטומאה לא יאכלו ממנו זבים וזבות נדות וילדות וקאמר דאף טבול יום אסור לאכול ממנו כזב".

ג. שיטת הרי"ד בדין מחוסר כיפורים וטבול יום דזב

בעמ' 140 הובאו דברי המהדיר לחידושי הריטב"א (יבמות ז ע"ב, הערה 411א) שהבין כי לדעת הרי"ד (נזיר מד ע"ב, ד"ה לימא) מחוסר כיפורים אסור במחנה לווייה והוא חמור מטבול יום שמתר במחנה לווייה – כנראה משום שבסוגיה בזבחים מדובר במחוסר כיפורים גרידא, שאינו טבול יום.

כנגד זה נטענו שתי טענות: האחת, לא ייתכן שטבול יום דזב מותר במחנה לווייה, ובהערב שמש חוזר ונאסר. אכן, בהתבוננות חוזרת אין מקום לטענה זו, שכן טבול יום המותר במחנה לווייה הוא דווקא טבול יום שאינו מחוסר כיפורים (כגון זב בעל שתי ראיות), אך טבול יום שהוא גם מחוסר כיפורים לא עייל, וכמסקנת הגמרא בנזיר: "כיון דמחוסר כפרה לא עייל".

הטענה השנייה התבססה על לשון הרי"ד – "נמצא עכשיו שיותר הוא חמור מחוסר כיפורים מטבול יום, שטבול יום מותר במחנה לוייה ומחוסר כיפורים אסור אך ביום שצריך להביא קרבנותיו" – וביקשה להוכיח שמחוסר כיפורים לא נאסר אלא דווקא ביום שצריך להביא קרבנותיו, שבו הוא גם טבול יום. גם טענה זו אינה נכונה ומדובר בטעות פשוטה בהבנת דברי הרי"ד. לשונו "אסור אך ביום" אין כוונתה שאיסור מחוסר כיפורים חל רק באותו יום שבו צריך להביא קרבנותיו, אלא שאיסורו מתבטל באופן מיוחד ביום שצריך להביא קרבנותיו.

לפי כל זה נמצא שהרי"ד סבור שמחוסר כיפורים אסור במחנה לווייה גם כשאינו טבול יום אלא רק מחוסר כיפורים.

ד. היחס בין שיטת התוס' בזבחים לשיטת רבנו עזריאל

בעמ' 143 נכתב שהתוס' (זבחים יז ע"ב, ד"ה קסבר) לא הסכימו לשיטת רבנו עזריאל (נזיר שם, ד"ה אי ה"ג) שהבחין בין הדיון על כניסה להר הבית לדיון על דחיית הטומאה בציבור.

אומנם המעיין יראה שהתוס' ורבנו עזריאל אמרו שניהם דבר אחד – היינו שיש להבחין בין השאלה אם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי לעניין כניסה להר הבית, ובין השאלה אם הוא כזב דמי לעניין התרת טומאתו בציבור – ואין ביניהם אלא הבדלי מינוחים, לשונות והדגשים, שאינם משנים למסקנה העולה לנידוננו. כל זאת מבלי לבטל את העובדה שהתוס' בנזיר (מה ע"א, ד"ה ה"ג אלא) כרכו להדיא את הדיון על כניסה להר הבית יחד עם הדיון על עשיית פסח בטומאה, ודלא כתוס' בזבחים.

ה. חילופי גרסאות בסוגיה בזבחים

בעמ' 137-138 נזכרה הסוגיה בזבחים (יז ע"א-ע"ב) שממנה נראה שהגמרא נוטה להכריע כאפשרות שלכו"ע מחוסר כיפורים דזב כזב דמי, ויש מהראשונים שנתנו משקל רב לדברי הגמרא הללו (תוס' על אתר, ד"ה קסבר; ראב"ד, הל' ביאת מקדש ד, ד; רבנו עזריאל שם), והובאו דבריהם במאמר. כך היא הגרסה גם בשלושה כתבי יד של הגמרא (מינכן, וטיקן 118-119, וטיקן 120-121).

כנגד זה יש לציין שבכ"י קולומביה של הגמרא (המיוחד במוצאו התימני המקנה לו חשיבות יתרה) וכן בתוס' רבינו יהודה סירליאון (פסחים צב ע"ב ד"ה ואמר ריו"ח), הגרסה היא שלכו"ע מחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, ולפי גרסה זו, המשקל הרב שניתן לסוגיה זו צריך להיות מופנה לכיוון ההפוך. גרסה זו נזכרה במאמר בהערת שוליים (עמ' 142), ויש מקום להדגישה כאן מפני חשיבותה בשקלול המקורות השונים.

ו. משמעות הדברים להלכה

מכל האמור עולה שמה שנכתב במאמר כי לדעת רוב הראשונים יש תלות בין שאלת הכניסה למחנה לווייה ובין שאלת היתר הטומאה בציבור, אינו נכון, ואין לראות בשיטת התוס' ורבנו עזריאל דעת יחיד. ממילא, לפנינו מחלוקת שקולה בדברי הראשונים, ועל פוסקי ההלכה לבחון היטב כיצד להכריע להלכה לאור המקורות והסברות השונות בעניין זה, ולאור כללי ההכרעה המסורים בידינו.

ז. השפעת הדיון על עצם האפשרות להקריב קרבן פסח בזמננו

במאמר נכתב כי ההשלכה המרכזית של הדיון היא השתתפותן של נשות ישראל באכילת הפסח, אולם אליבא דאמת ישנה השלכה משמעותית ובסיסית יותר לסוגיה זו. ההלכה היא שכאשר רוב הציבור זבים, אין עושים פסח בטומאה, כמבואר בגמרא (פסחים פ ע"א): "איתמר, היו רובן זבין ומיעוטן טמאי מתים. אמר רב: אותן טמאי מתים אינן עושין לא בראשון ולא בשני. ראשון לא עבדי דהו מיעוטא, ומיעוטא לא עבדי בראשון. בשני נמי לא עבדי: כל היכא דעבדי ציבור בראשון, עביד יחיד בשני; כל היכא דלא עבדי ציבור בראשון, לא עביד יחיד בשני", וכן פסק הרמב"ם (הל' קרבן פסח ז, ד). לדעת ריב"א בתוס' (שם, ד"ה משלחין), מונים לעניין זה גם את הטמאים המצויים בדרך רחוקה.

אם נחשוש גם לזיבה באישה שלא ילדה, לא תהיה כל אפשרות להקריב בטומאה, כל זמן שרבות הנידות, היולדות והזבות; וכבר עמדו בזה בשערי היכל (פסחים, מערכה עח). לעומת זאת, אם נוקטים שטומאת מחוסר כיפורים הותרה בציבור אף שהיא טומאה היוצאת מן הגוף, הדבר משפיע באופן משמעותי על מאזן הטמאים והטהורים בעם ישראל, ומקרב אותנו למצב של 'מיעוטן זבים'.

יש להוסיף ולהעיר שלפי כל זה יש לדון האם ניתן להקריב פסח בזמננו, שהרי כיום לא רק נשים רבות אלא גם גברים רבים טמאים בטומאות חמורות היוצאות מן הגוף, ובתוכם בועלי נידות בעוה"ר, וכן נשים שאינן מקפידות על טהרת המשפחה בעוה"ר, וכן בעלי קרי רבים שלא ישמעו לנו לטבול לקריין. לכאורה זוהי מציאות של 'רובן זבים' שבה אין אפשרות הלכתית למיעוט שאינם טמאים בטומאת אלה לעשות את הפסח בטומאת מת, אלא רק בטהרה גמורה. וצ"ע.